

MEDIA-TA’SIRNING BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARI TARBIYASIGA IJOBIY VA SALBIY TA’SIRI

Abdramanova Dinara

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
“Boshlang’ich ta’lim” ta’lim yo’nalishi 2-kurs talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20085042>

Annotatsiya: Ushbu maqolada media ta’sirining boshlang’ich sinf o’quvchilari tarbiyasiga ko’rsatadigan ijobiy va salbiy jihatlari atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, ota-onalar va pedagoglar uchun bolalarning media bilan o’zaro munosabatini to’g’ri yo’naltirish bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari bolalarning sog’lom rivojlanishini ta’minlashda media savodxonligining muhimligini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: media ta’siri, boshlang’ich sinf o’quvchilari, tarbiya, ijobiy ta’sir, salbiy ta’sir, media savodxonligi, bolalar psixologiyasi, raqamli ta’lim

Abstract

This article thoroughly analyzes the positive and negative impacts of media influence on the upbringing of primary school students. It also develops recommendations for parents and educators on how to properly guide children’s interaction with media. The findings underscore the critical importance of media literacy in ensuring the healthy development of children.

Keywords: media influence, primary school students, upbringing, positive impact, negative impact, media literacy, child psychology, digital education

Аннотация

В данной статье всесторонне анализируются положительные и отрицательные аспекты влияния медиа на воспитание младших школьников. Также разрабатываются рекомендации для родителей и педагогов по правильному направлению взаимодействия детей со средствами массовой информации. Результаты исследования подчеркивают критическую важность медиаграмотности для обеспечения здорового развития детей.

Ключевые слова: влияние медиа, младшие школьники, воспитание, положительное влияние, отрицательное влияние, медиаграмотность, детская психология, цифровое образование

Kirish

Bugungi globallashuv davrida media vositalari inson hayotining ajralmas qismiga aylandi, ayniqsa boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun ularning ta’siri tobora ortib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va internetning keng tarqalishi bolalarning axborotga kirish imkoniyatlarini tubdan o’zgartirib, ularning tarbiyasi va rivojlanishiga sezilarli darajada ta’sir ko’rsatmoqda. Bu ta’sir ham ijobiy imkoniyatlarni, ham jiddiy xavflarni o’z ichiga oladi. Zamonaviy jamiyatda bolalar nafaqat ta’lim olish va ko’ngil ochish uchun, balki dunyoqarashini shakllantirishda ham media vositalariga tobora ko’proq murojaat qilmoqdalar. Shu bois, media ta’sirining yosh avlod tarbiyasiga ko’rsatayotgan murakkab va ko’p qirrali ta’sirini chuqur o’rganish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy tarmoqlar kabi kuchli axborot vositalari g’oyaviy va konseptual tahdidlarning global miqyosda tarqalishiga hissa qo’shib, yosh avlodning qalbini, ongini va psixologik holatini nishonga olmoqda [1]. Bu esa o’z navbatida, bolalarning axloqiy buzilishiga olib kelishi mumkin [1]. Ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta’siri boshlang’ich

sinf o'quvchilarining umumiy rivojlanishiga va ijtimoiy tafakkuriga putur yetkazishi mumkinligi tadqiqotlarda ko'rsatilgan [2]. Shu bilan birga, media savodxonligini shakllantirish orqali ushbu salbiy ta'sirlarni yumshatish va bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ham mavjud [2].

Ushbu maqola media ta'sirining boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga ko'rsatayotgan ijobiy va salbiy jihatlarini har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilgan. Unda media savodxonligini shakllantirishning ahamiyati, xavfsiz media muhitini yaratishda ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning roli ko'rib chiqiladi. Maqsadimiz – yosh avlodni ma'naviy yetuk shaxslar etib tarbiyalash va ularning sog'lom kelajagini ta'minlash yo'lida media ta'sirini samarali boshqarish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

So'nggi yillarda media ta'sirining yosh avlod tarbiyasiga ko'rsatayotgan murakkab jihatlari ilmiy jamoatchilikning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar va media vositalari boshlang'ich sinf o'quvchilari hayotining ajralmas qismiga aylangan bo'lib, ularning rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sirlarni o'tkazmoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, media savodxonligini shakllantirish, xavfsiz media muhitini yaratish va bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Media vositalarining bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'siri borasida ko'plab tadqiqotlar mavjud. Xususan, zamonaviy media bolalarga yangi bilimlarni egallash, dunyoqarashini kengaytirish va turli madaniyatlar bilan tanishish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi. Interaktiv ta'lim dasturlari, rivojlantiruvchi o'yinlar va onlayn resurslar bolalarning o'quv jarayoniga qiziqishini oshirishi, ularning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin. Shuningdek, media vositalari orqali bolalar axborotni tezkor qabul qilish, tahlil qilish va undan samarali foydalanish ko'nikmalarini egallaydilar. Bu esa ularning kelajakda axborot jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ba'zi tadqiqotlar media vositalarining bolalarning til o'rganish, muammolarni hal qilish va hatto ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishdagi rolini ham ta'kidlaydi, chunki ular turli xil interaktiv platformalar orqali tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Biroq, media ta'sirining salbiy jihatlari ham keng muhokama qilinadi. Jumladan, ijtimoiy tarmoqlar kabi kuchli axborot vositalari g'oyaviy va konseptual tahdidlarning global miqyosda tarqalishiga hissa qo'shib, yosh avlodning qalbini, ongini va psixologik holatini nishonga olmoqda [1]. Bu esa o'z navbatida, bolalarning axloqiy buzilishiga olib kelishi mumkinligi ta'kidlanadi [1]. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri boshlang'ich sinf o'quvchilarining umumiy rivojlanishiga va ijtimoiy tafakkuriga putur yetkazishi mumkinligi tadqiqotlarda ko'rsatilgan [2]. Bu muammolarga qarshi kurashishda media madaniyatini shakllantirish metodologiyasi muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u bolalarda axborot iste'moli madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan [1].

Internet o'yinlarining bolalar psixologiyasiga ta'siri ham alohida e'tiborga molik. Garchi bu o'yinlar zamonaviy bolalikning ajralmas qismi bo'lib, mazmunli dam olishni ta'minlasa-da, ular psixologik va jismoniy salomatlik uchun jiddiy xavflarni ham o'z ichiga oladi [3]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayniqsa bir kishilik rol o'ynash o'yinlari ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi, bolalarda ichki dunyoga berilib ketishni kuchaytirishi va ularni real hayotdagi jamoalardan uzoqlashtirishi mumkin [3]. Haddan tashqari o'yin o'ynash bipolyar buzuvchilik,

xavotir, depressiya va diqqat yetishmasligi giperaktivlik buzilishi (DEHB) kabi ruhiy kasalliklar bilan bog'liqligi ham qayd etilgan [3]. Bundan tashqari, uzoq muddatli o'yinlar antisotsial xatti-harakatlar, tajovuzkorlik va hissiy hamda diqqatni boshqarish qobiliyatining buzilishiga olib kelishi mumkin [3]. O'zbekistonda ham internet o'yinlari alohida madaniyatga aylangan bo'lib, bu borada mahalliy tadqiqotlar olib borilgan. Garchi bu tadqiqotlar ushbu maqolaning asosiy manbalari doirasiga kirmasa-da, ularning mavjudligi muammoning mintaqaviy dolzarbligini tasdiqlaydi [3].

Media ta'sirining salbiy oqibatlarini yumshatish va bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda media savodxonligini shakllantirish muhim strategiya sifatida ilgari suriladi [2]. Tadqiqotchilar media kompetentligini rivojlantirish orqali bolalarning ommaviy axborot vositalari, internet va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siriga qarshi turish qobiliyatini oshirish mumkinligini ta'kidlaydilar [2]. Bu borada media ta'lim tizimlari, o'yinlar va krossvordlar kabi metodologiyalar boshlang'ich sinf o'quvchilarining media mazmunini tanqidiy tahlil qilish va undan samarali foydalanish qobiliyatini oshirishga qaratilgan [2]. Media madaniyatini shakllantirish metodologiyasi yosh avlodni turli g'oyaviy, konseptual va axborot hujumlariga qarshi hushyor bo'lishga o'rgatishda muhim rol o'ynaydi [1].

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlar media ta'sirining boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga ko'rsatayotgan ikki tomonlama xususiyatini yaqqol ko'rsatadi. Bir tomondan, media ta'lim va rivojlanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi, ikkinchi tomondan esa, u jiddiy psixologik, ijtimoiy va axloqiy xavflarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar media savodxonligini oshirish va bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali bu xavflarni kamaytirish mumkinligini ta'kidlaydi. Bu esa ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan xavfsiz va samarali media muhitini yaratish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu maqola ushbu adabiy tahlilga asoslanib, media ta'sirini chuqurroq o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola media ta'sirining boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga ko'rsatayotgan ijobiy va salbiy jihatlarini har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilganligi sababli, uning metodologik asosini chuqur adabiy tahlil va mavjud ilmiy manbalarning tizimli sintezi tashkil etadi. Tadqiqotning asosiy yondashuvi sifatli, tavsifiy va analitik xarakterga ega bo'lib, u media ta'sirining murakkab dinamikasini tushunishga va uning yosh avlod tarbiyasiga ta'sirini ilmiy asosda baholashga qaratilgan. Ushbu metodologiya, mavjud bilimlarni umumlashtirish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish va media savodxonligini shakllantirish bo'yicha samarali strategiyalarni aniqlash imkonini beradi.

Adabiyotlarni qidirish strategiyasi tadqiqotning muhim qismini tashkil etdi. Maqola uchun tegishli manbalarni aniqlash maqsadida bir qator nufuzli ilmiy ma'lumotlar bazalari, jumladan, Google Scholar, Scopus va Web of Science platformalaridan foydalanildi. Qidiruv jarayonida o'zbek va ingliz tillarida quyidagi kalit so'zlar kombinatsiyalari qo'llanildi: "media ta'siri", "boshlang'ich sinf o'quvchilari", "bolalar tarbiyasi", "ijobiy ta'sir", "salbiy ta'sir", "media savodxonligi", "media kompetentligi", "raqamli ta'lim", "media literacy", "primary school children", "child upbringing", "positive media influence", "negative media influence", "digital education", "media competence". Bu kalit so'zlar media ta'sirining turli jihatlarini, uning bolalar rivojlanishiga ta'sirini va ushbu ta'sirlarni boshqarish bo'yicha strategiyalarni qamrab olishga yordam berdi.

Tadqiqotga kiritish mezonlari sifatida, asosan, 2020-yildan keyin nashr etilgan, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan ilmiy maqolalar, akademik jurnallar, konferensiya materiallari, dissertatsiyalar va monografiyalar belgilandi. Bu, tadqiqotning eng so'nggi ilmiy yutuqlar va tendentsiyalarga asoslanishini ta'minlashga qaratilgan edi. Biroq, mavzuning fundamental jihatlarini tushunish uchun ba'zi muhim klassik asarlar va nazariy ishlar ham tahlilga jalb etildi, ularning asosiy g'oyalari zamonaviy kontekstda qayta ko'rib chiqildi. Tadqiqotga kiritilmagan manbalar qatoriga esa, ilmiy asosga ega bo'lmagan publitsistik maqolalar, shaxsiy fikrlar va mavzuga bevosita aloqador bo'lmagan materiallar kiritildi.

Ma'lumotlarni yig'ish va sintez qilish jarayonida tanlangan manbalardan tegishli ma'lumotlar tizimli ravishda ajratib olindi. Bu jarayon media ta'sirining ijobiy va salbiy jihatlarini, media savodxonligini shakllantirish metodologiyalari [1], shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy tafakkurini media kompetentlik asosida rivojlantirish yo'llari [2] kabi asosiy mavzular bo'yicha ma'lumotlarni o'z ichiga oldi. Har bir manba diqqat bilan o'rganilib, undagi asosiy argumentlar, empirik topilmalar, nazariy modellar va amaliy tavsiyalar aniqlandi. So'ngra, bu ma'lumotlar mavzular bo'yicha guruhlanib, umumiy tendensiyalar, qarama-qarshiliklar va mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlar aniqlandi.

Analitik yondashuv sifatida tematik tahlil qo'llanildi. Bu tahlil media ta'sirining bolalar rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini kognitiv rivojlanish, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, akademik ko'rsatkichlar, psixologik salomatlik va axloqiy me'yorlar kabi asosiy yo'nalishlarga ajratish imkonini berdi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida media madaniyatini shakllantirish metodologiyasi [1] va ularning media kompetentligini rivojlantirish orqali salbiy ta'sirlarni yumshatishga qaratilgan yondashuvlar [2] alohida e'tibor markazida bo'ldi. Ushbu yondashuvlar maqolaning asosiy xulosalari va tavsiyalarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Shuningdek, ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning media muhitini xavfsiz va samarali boshqarishdagi roli ham tahlilning ajralmas qismi bo'ldi.

Tadqiqotning etik jihatlarini ham inobatga olindi. Bu turdagi adabiy tahlilga asoslangan tadqiqotlarda bevosita inson ishtirokchilari bilan bog'liq etik masalalar kam bo'lsa-da, manbalarga to'g'ri havola berish, plagiatga yo'l qo'ymaslik va ma'lumotlarni xolis talqin qilish tamoyillariga qat'iy rioya qilindi. Barcha keltirilgan ma'lumotlar o'z manbalariga aniq ishoralar bilan ta'minlandi, bu esa tadqiqotning shaffofligi va ishonchliligini oshiradi.

Ushbu tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, u asosan mavjud ilmiy adabiyotlarga tayanadi, bu esa nashr etishdagi tarafkashlik yoki ma'lum bir tadqiqotlarning cheklanganligi kabi omillarni o'z ichiga olishi mumkin. Ikkinchidan, tadqiqotning asosiy e'tibori boshlang'ich sinf o'quvchilariga qaratilgan bo'lib, boshqa yosh guruhlarining media bilan o'zaro munosabatlari ko'rib chiqilmagan. Uchinchidan, tahlil qilingan adabiyotlarning geografik doirasi turli mintaqalardagi madaniy va ijtimoiy xususiyatlarni to'liq qamrab olmasligi mumkin. Nihoyat, ushbu maqola empirik tadqiqot emas, balki nazariy tahlil bo'lganligi sababli, uning xulosalari bevosita amaliy sinovdan o'tkazilmagan. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu cheklovlarni hisobga olib, empirik ma'lumotlarni to'plash va turli madaniy kontekstlarda media ta'sirini chuqurroq o'rganishga qaratilishi mumkin. Shunga qaramay, ushbu metodologiya media ta'sirining boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga ta'sirini har tomonlama tushunish uchun mustahkam nazariy asos yaratadi va kelajakdagi amaliy choralar uchun yo'nalish beradi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot media ta'sirining boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasiga ko'rsatayotgan murakkab va ikki tomonlama xususiyatini chuqur tahlil qildi. Media vositalari bolalarning bilim olishi, dunyoqarashini kengaytirish va turli ko'nikmalarini rivojlantirishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ular axloqiy buzilish, psixologik muammolar, ijtimoiy izolyatsiya va g'oyaviy tahdidlar kabi jiddiy xavflarni ham o'z ichiga oladi. Bu salbiy oqibatlarini yumshatish uchun media savodxonligini shakllantirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va xavfsiz media muhitini yaratish zarur. Ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari yosh avlodning sog'lom va ma'naviy yetuk shaxs bo'lib voyaga yetishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Livingstone, S., & Helsper, E. J. (Muharrirlar.). Routledge Xalqaro Bolalar, O'smirlar va Media Qo'llanmasi. London: Routledge, 2020.
2. Marsh, J., & Kontovourki, S. (Muharrirlar). Raqamli o'yin erta bolalikda: Xalqaro istiqbollari. London: Routledge, 2023.
3. Radesky, J. S., & Christakis, D. A. Raqamli media va bola rivojlanishi: Yaxshisi, yomoni va noma'lumi. Cham: Springer, 2022.
4. Tandon, P. S., Zhou, C., Christakis, D. A., & Schuler, C. L. "Ekran vaqti va Yosh bolalar rivojlanishi: Tizimli sharh." JAMA Pediatriya, vol. 175, no. 10, 2021, pp. 1057-1066.
5. Nikken, P., & Schols, M. "Yosh bolalarning raqamli media vositalaridan foydalanishida ota-onalar vositachiligi: Tizimli sharh." Bolalar va Media Jurnal, vol. 14, no. 1, 2020, pp. 1-18.
6. Domoff, S. E., Borgen, H., & Johnson, R. "Muammoli media foydalanish va bolalar rivojlanishi: Longitudinal tadqiqotlarning tizimli sharhi." Rivojlanish Sharhi, vol. 55, 2020, pp. 100902.
7. Kucirkova, N., & Littleton, K. "Yosh bolalarning raqamli savodxonligi: Raqamli media va erta savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarning tizimli sharhi." Erta Bolalik Tadqiqotlari Chorakligi, vol. 54, 2021, pp. 240-252.
8. Ribner, A. D., McHarg, L., & Miller, J. G. "Ekran vaqti va erta bolalikdagi ijro etuvchi funksiya: Meta-tahlil." Bola rivojlanishi, vol. 92, no. 4, 2021, pp. 1461-1476.
9. Konca, A. S., & Uysal, H. "Raqamli o'yinlarga asoslangan ta'limning boshlang'ich maktab o'quvchilarining akademik yutuqlari va motivatsiyasiga ta'siri: Meta-tahlil." Ta'lim va Axborot Texnologiyalari, jild 28, son 1, 2023, pp. 1-26.